

פתרון תרגיל בית 9 בתורת החבורות

88-218 סמסטר א' תשע"ח

הוראות בהגשת הפתרון יש לרשום שם מלא, מספר ת"ז ומספר קבוצת תרגול. הגישו את התרגיל בתרגול שלכם בשבוע המתחיל בתאריך 21.1.2018.

שאלות חימום

שאלות החימום הן שאלות שאינן להגשה, והן בדרך כלל קלות יותר. אבל כדאי מאוד לוודא שידועים איך לפתור אותן, אפילו בעל פה.

שאלה 1. מצאו בעזרת משפט קיילי שיכון $\varphi: U_8 \rightarrow S_4$ וכתבו אותו באופן מפורש. פתרו. אנחנו יודעים כי $U_8 = \{1, 3, 5, 7\}$ לפי תרגיל בית 3. ניתן לכל איבר שם חדש

$$1 \mapsto 1, \quad 3 \mapsto 2, \quad 5 \mapsto 3, \quad 7 \mapsto 4$$

ברור ש-1 נשלח ל- $\text{id} \in S_4$. לשאר האיברים נעזר בטבלת הכפל שחישבנו בעבר, כדי לחשב לאן שאר האיברים נשלחים. למשל כפל משמאל ב-3 שולח את 1 ל-3 ולכן התמורה שאליה נשלח את 3 תעביר את 1 ל-2. חישוב סופי:

$$1 \mapsto \text{id}, \quad 3 \mapsto (12)(34), \quad 5 \mapsto (13)(24), \quad 7 \mapsto (14)(23)$$

שאלה 2. מצאו את הסדרים של כל תת-חבורות סילו של S_5 . מי מהן אבליות? פתרו. ידוע לנו כי $|S_5| = 5! = 2^3 \cdot 3 \cdot 5$. לכן (כל) תת-חבורת 2-סילו של S_5 היא מסדר 8, תת-חבורת 3-סילו היא מסדר 3, תת-חבורת 5-סילו היא מסדר 5 וכל השאר הן טריוויאליות. כל חבורה מסדר 3 או 5 היא ציקלית, ולכן אבלית. אנחנו יודעים שניתן לשכן את D_4 ב- S_4 , ולכן גם ב- S_5 . מפני ש- D_4 היא מסדר 8, אז כל תת-חבורת 2-סילו של S_5 איזומורפית ל- D_4 , שאינה אבלית.

שאלות להגשה

פתרו לפחות **שלוש** שאלות מתוך השאלות הבאות. מומלץ לנסות ולהגיש תשובות נוספות, כי גם אם לא מקבלים עליהן ניקוד, עדין מקבלים עליהן משוב.

שאלה 3. יהיו $p \leq q$ ראשוניים (לאו דווקא שונים).

א. הוכיחו שכל חבורה מסדר pq^n עבור $n \in \mathbb{N}$ אינה פשוטה.

ב. הוכיחו שגם חבורות מסדר 56 או 63 הן לא פשוטות. זה שונה מהסעיף הקודם.

ג. רשות (מאוד קשה!): תהי חבורה G מסדר $p^a q^b$ עבור $a, b \in \mathbb{N}$. הוכיחו כי G אינה פשוטה לכמה שיותר זוגות אפשריים (a, b) שאתם מצליחים, שלא טיפלנו בהם עד כה בכיתה או בתרגיל.

רמז: התשובה היא לכל a, b . הוכחה לכך דורשת בדרך כלל כמה קורסים.

פתרון.

א. אם $p = q$, אז מדובר בחבורת- p מסדר p^2 לפחות. תהי G חבורה מסדר p^{n+1} . אם היא לא אבלית, אז נבחר $N = Z(G)$ שידוע לנו שהיא נורמלית. נשים לב כי $N \neq \{e\}$ לפי טענה מן ההרצאה, וגם $N \neq G$, כי G לא אבלית. אם G אבלית, אז נבחר איבר $g \in G$ מסדר p , שקיים לפי קושי. תת-החבורה $\langle g \rangle$ היא תת-חבורה נורמלית, כי G אבלית, והיא לא טריוויאלית כי היא מסדר $p < p^{n+1}$. כעת נניח $p < q$. לפי משפט סילו III נקבל כי $n_q | p$ וגם $n_q \equiv 1 \pmod{p}$. מפני ש- $p < q$, אז $p \not\equiv 1 \pmod{q}$. לכן בהכרח $n_q = 1$ ולפי המסקנה ממשפטי סילו, זה אומר שיש תת-חבורה q -סילו נורמלית, והיא אינה טריוויאלית.

ב. נחשב $63 = 3^2 \cdot 7$ ו- $56 = 2^3 \cdot 7$. שימו לב שבמונחי הסעיף הקודם $p > q$. לפי משפט סילו III עבור חבורה מסדר 63 נקבל $n_7 | 3^2$ ולכן $n_7 \in \{1, 3, 9\}$. האפשרות היחידה שבה $n_7 \equiv 1 \pmod{7}$ היא $n_7 = 1$ ולכן ישנה תת-חבורה 7-סילו נורמלית. באופן דומה בחבורה מסדר 56 נקבל $n_7 | 2^3$ ולכן $n_7 \in \{1, 2, 4, 8\}$. אם $n_7 = 1$, סיימנו כמו מקודם. אחרת, בהכרח $n_7 = 8$. נזכר שתת-חבורות שונות מסדר ראשוני נחתכות טריוויאלית. אצלנו תת-חבורות 7-סילו הן מסדר ראשוני ולכן יש בדיוק $8 = (7-1) \cdot 8$ איברים מסדר 7. נשארנו עם $56 - 48 = 8$ שמונה איברים שיספיקו רק לתת-חבורת 2-סילו אחת, ולכן קיבלנו $n_2 = 1$. אגב, יש 12 חבורות מסדר 56 שבהן $n_7 = 1$ ורק אחת שבה $n_7 \neq 1$.

ג. זו מסקנה מיידית של משפט ברנסייד.

שאלה 4. יהי p מספר ראשוני.

א. תהי G חבורה לא אבלית מסדר p^3 . הוכיחו כי $Z(G) = G'$.

ב. תהי G חבורה סופית, ונניח $|G| = p$. הוכיחו שקיים $z \in G$ מסדר p כך ש- $C_G(z)$ מכיל תת-חבורת p -סילו של G . רמז: בחרו איבר השייך למרכז של תת-חבורת p -סילו.

פתרון.

א. מפני ש- G מסדר p^3 , אז $|Z(G)|$ מחלק את p^3 . לא יתכן שהסדר הוא p^3 כי G לא אבלית, ולא יתכן שהוא 1 כי G היא חבורת- p סופית. אם $|Z(G)| = p^2$, אז מפני שהמרכז הוא נורמלי נקבל שחבורת המנה $G/Z(G)$ מוגדרת, והיא מסדר p . לכן היא ציקלית, ולפי תרגיל שעשינו בכיתה נקבל כי G אבלית, שזו סתירה. לכן $|Z(G)| = p$. חבורת המנה $G/Z(G)$ היא מסדר p^2 , ולכן אבלית (שוב, לפי מה שראינו בהרצאה). לכן $G' \leq Z(G)$. אבל G לא אבלית, ולכן $G' \neq \{e\}$. כלומר $|G'| = p$, ומשיוויון מספר האיברים נקבל $Z(G) = G'$.

ב. תהי $P \leq G$ תת-חבורת p -סילו. אזי P היא חבורת- p לא טריוויאלית כי $|G| = p$. לכן יש לה מרכז לא טריוויאלי $Z(P)$. גם $Z(P)$ היא חבורת- p , ולפי משפט קושי קיים $z \in Z(P)$ מסדר p . לפי הגדרת המרכז, לכל $g \in P$ מתקיים כי $gz = zg$ ולכן

$$P \subseteq \{g \in G \mid gz = zg\} = C_G(z)$$

כלומר האיבר $z \in Z(P) \subseteq G$ הוא האיבר המבוקש.

שאלה 5. תהי חבורה G מסדר $p^t m$, כאשר p ראשוני, $m > 1$ טבעי שזר ל- p ו- $t \in \mathbb{N}$.

א. נניח ש- $|G|$ לא מחלק את $m!$ (ניתן להסתפק בכך ש- $|G|$ לא מחלק את $n_p!$). הוכיחו כי G לא פשוטה. רמז: העידון של משפט קיילי.

ב. הוכיחו שחבורות מסדרים 36, 150 או 160 אינן פשוטות.

פתרון.

א. תהי P תת-חבורת p -סילו של G , ויהי $N_G(P)$ המנרמל שלה. ראינו בכיתה כי $n_p = [G : N_G(P)]$, שהוא גם מספר תת-החבורות הצמודות ל- P . אם G פשוטה, אז ההומומורפיזם

$$\varphi: G \rightarrow S_{n_p}$$

מהעידון של משפט קיילי הוא שיכון, כי φ אינו ההומומורפיזם הטריבויאלי והגרעין $\ker \varphi$ הוא תת-חבורה נורמלית של G . לכן $|\operatorname{im} \varphi| = |G|$ מחלק את $n_p!$. אבל לפי משפט סילו III אנחנו יודעים כי $n_p | m$, ולכן $|G|$ מחלק גם את $m!$. זו סתירה לנתון, ולכן G אינה פשוטה.

ב. נחשב $36 = 2^2 \cdot 3^2$. נפעיל את הסעיף הקודם עם $p = 2$, ואכן $4! \nmid 36$. לכן אין חבורה פשוטה מסדר 36.
נחשב $150 = 2 \cdot 3 \cdot 5^2$. הפעם יש להפעיל את הסעיף הקודם עם $p = 5$, ואכן $6! \nmid 150$.
לסיום, נחשב $160 = 2^5 \cdot 5$. נפעיל את הסעיף הקודם עם $p = 2$, ואכן $5! \nmid 160$.

שאלה 6. תהינה G, H חבורות.

א. הוכיחו כי $\operatorname{Inn}(G) \times \operatorname{Inn}(H) \cong \operatorname{Inn}(G \times H)$

ב. הוכיחו כי $\operatorname{Inn}(S_3) \cong S_3$ ומצאו אוטומורפיזם שאינו פנימי של החבורה $S_3 \times S_3$.
רמז: נוח לחשוב על $S_3 \times S_3$ כתת-חבורה של S_6 ושם לחפש אוטומורפיזם.

פתרון.

א. ראינו שלכל חבורה $G/Z(G) \cong \operatorname{Inn}(G)$. נעזר בכך ש- $Z(G \times H) = Z(G) \times Z(H)$ (ודאו שאתם יודעים להוכיח את זה!) ולכן

$$\begin{aligned} \operatorname{Inn}(G \times H) &\cong (G \times H) / Z(G \times H) = (G \times H) / (Z(G) \times Z(H)) \\ &\cong (G/Z(G)) \times (H/Z(H)) \cong \operatorname{Inn}(G) \times \operatorname{Inn}(H) \end{aligned}$$

כאשר האיזומורפיזם בין השורות הוא מקרה פרטי של שאלה 3 בתרגיל בית 7.

ב. אנחנו יודעים כי $Z(S_3) = \{\operatorname{id}\}$ לפי תרגיל שראינו בכיתה. לכן

$$\operatorname{Inn}(S_3) \cong S_3 / Z(S_3) = S_3 / \{\operatorname{id}\} \cong S_3$$

נסמן $G = S_3 \times S_3$ ונבחר $\varphi: G \rightarrow G$ להיות

$$\varphi(a, b) = (b, a)$$

אנחנו רוצים להראות כי $\varphi \in \operatorname{Aut}(G) \setminus \operatorname{Inn}(G)$ (אגב ל- G יש 36 אוטומורפיזמים לא פנימיים). קל לראות ש- φ על. לכן φ חח"ע, כי G סופית. זה אכן ההומומורפיזם

$$\varphi(a_1, b_1)\varphi(a_2, b_2) = (b_1, a_1)(b_2, a_2) = (b_1 b_2, a_1 a_2) = \varphi(a_1 a_2, b_1 b_2)$$

למה הוא לא פנימי? אילו φ היה פנימי, אז היה איבר $(a, b) \in G$ כך ש-

$$\begin{aligned} \varphi((12), (12)) &= (a, b)((12), (12))^{-1} = (a(12)a^{-1}, b(12)b^{-1}) \\ &= ((a(1), a(2)), (b(1), b(2))) = ((12), (12)) \end{aligned}$$

לכן $a, b \in C_{S_3}((12)) = \{\operatorname{id}, (12)\}$ אם $a = b = \operatorname{id}$, אז $\varphi = \operatorname{id}_G$ ונקבל

$$\varphi((12), (13)) = ((a(1), a(2)), (b(1), b(3))) = ((12), (13))$$

ששונה מ- $((13), (12))$, כדרוש מהגדרת φ . אם $b = (12)$ ו- $a \in \{\text{id}, (12)\}$, אז

$$\varphi((12), (13)) = ((a(1), a(2)), (b(1), b(3))) = ((12), (23))$$

ששונה מ- $((13), (12))$, כדרוש מהגדרת φ . אם $a = (12)$ ו- $b \in \{\text{id}, (12)\}$, אז

$$\varphi((13), (12)) = ((a(1), a(3)), (b(1), b(2))) = ((23), (12))$$

ששונה מ- $((12), (13))$, כדרוש מהגדרת φ . לכן φ אינו אוטומורפיזם פנימי. אם חושבים על שיכון $S_3 \times S_3 \rightarrow S_6$ שבו הרכיב הראשון הוא של תמורות המקבעות את $\{4, 5, 6\}$ וברכיב השני תמורות המקבעות את $\{1, 2, 3\}$, אז φ שבחרנו הוא הצמדה בתמורה (36) (25) (14), ששייכת למנרמל של G -ב- S_6 , אבל לא ל- G .

שאלה 7. תהי G חבורה.

א. הוכיחו כי $\text{Inn}(G) \triangleleft \text{Aut}(G)$. רמז: הראו כי $\gamma_{\varphi(g)} = \varphi \circ \gamma_g \circ \varphi^{-1}$ לאיברים מתאימים.

ב. הוכיחו שאם $Z(G) = \{e\}$, אז $C_{\text{Aut}(G)}(\text{Inn}(G)) = \{\text{id}\}$ ובפרט מתקיים $Z(\text{Aut}(G)) = \{\text{id}\}$.

פתרון.

א. נעזר ברמז כדי להראות ש- $\text{Inn}(G)$ סגורה להצמדה. יהי $\varphi \in \text{Aut}(G)$ ויהי $\gamma_g \in \text{Inn}(G)$. אז לכל $x \in G$ מתקיים

$$\begin{aligned} \varphi \circ \gamma_g \circ \varphi^{-1}(x) &= \varphi(\gamma_g(\varphi^{-1}(x))) = \varphi(g \cdot \varphi^{-1}(x) \cdot g^{-1}) = \varphi(g \cdot \varphi^{-1}(x) \cdot g^{-1}) \\ &= \varphi(g) \cdot \varphi(\varphi^{-1}(x)) \cdot \varphi(g^{-1}) = \varphi(g) \cdot x \cdot \varphi(g)^{-1} = \gamma_{\varphi(g)}(x) \end{aligned}$$

ולכן $\varphi \circ \gamma_g \circ \varphi^{-1} = \gamma_{\varphi(g)} \in \text{Inn}(G)$.

ב. יהי $\varphi \in C_{\text{Aut}(G)}(\text{Inn}(G))$, ונרצה להראות כי $\varphi = \text{id}$. לפי הגדרה φ מתחלף עם כל אוטומורפיזם פנימי. כלומר $\varphi \circ \gamma_g = \gamma_g \circ \varphi$ לכל $g \in G$. נכפיל ב- φ^{-1} מימין ובעזרת הרמז מהסעיף הקודם נקבל

$$\begin{aligned} \gamma_{\varphi(g)} &= \varphi \circ \gamma_g \circ \varphi^{-1} = \gamma_g \\ \gamma_g^{-1} \gamma_{\varphi(g)} &= \text{id} \end{aligned}$$

ראינו בכיתה כי $\gamma_g^{-1} = \gamma_{g^{-1}}$ ולכן $\gamma_{g^{-1}} \gamma_{\varphi(g)} = \text{id}$. כלומר לכל $x \in G$ מתקיים

$$\begin{aligned} \gamma_{g^{-1}\varphi(g)}(x) &= \text{id}(x) \\ g^{-1}\varphi(g)x(g^{-1}\varphi(g))^{-1} &= x \\ g^{-1}\varphi(g)x &= xg^{-1}\varphi(g) \end{aligned}$$

לכן $g^{-1}\varphi(g) \in Z(G)$, אך $Z(G)$ חסרת מרכז לפי הנתון, ולכן $g^{-1}\varphi(g) = e$. כלומר $\varphi(g) = g$ לכל $g \in G$, או במילים אחרות $\varphi = \text{id}$, כדרוש. לסיים, המְרָקֵז של חבורה הוא חיתוך כל המְרָקֵזים, ולכן מוכל בכל אחד מהם. כלומר $Z(\text{Aut}(G)) = \{\text{id}\}$ ולכן גם $Z(\text{Aut}(G)) \subseteq C_{\text{Aut}(G)}(\text{Inn}(G)) = \{\text{id}\}$.

שאלה 8. תהי G חבורה, ותהי $H \leq G$ תת-חבורה המוכלת ממש ב- G .

א. הוכיחו שאם G סופית, אז גם האיחוד $\bigcup_{g \in G} gHg^{-1}$ מוכל ממש ב- G . רמז: העזרו באינדקס של המנרמל.

ב. כעת לא נניח ש- G סופית, אבל שהאינדקס $[G : H] < \infty$ עדין סופי. הוכיחו שהסעיף הקודם עדין נכון. רמז: H מכילה תת-חבורה נורמלית וקצת משפטי האיזומורפיזם.

פתרון.

א. מספר תת-החבורות הצמודות ל- H ב- G שווה לאינדקס של המנרמל $[G : N_G(H)]$. נסמן $|G| = n$ ו- $[G : H] = m$. מפני ש- $H \subseteq N_G(H)$, אז $[G : N_G(H)] \leq m$. בהרצאה ראינו כי $|gHg^{-1}| = |H|$ לכל $g \in G$. מפני שכל תת-חבורה הצמודה ל- H מכילה את איבר היחידה, אז נוכל לחסום את גודל האיחוד

$$\begin{aligned} \left| \bigcup_{g \in G} gHg^{-1} \right| &\leq 1 + [G : N_G(H)] (|H| - 1) \leq 1 + m (|H| - 1) \\ &= 1 + m \left(\frac{n}{m} - 1 \right) = n - (m - 1) < n = |G| \end{aligned}$$

כשאי-השיויון האחרון מסתמך על כך ש- H מוכלת ממש ב- G ולכן $m > 1$.

ב. ראינו בכיתה שאם H מאינדקס סופי, אז קיימת $N \leq H$ תת-חבורה נורמלית של G שגם היא מאינדקס סופי. בפרט G/N חבורה סופית. תהי $\pi: G \rightarrow G/N$ ההטלה הטבעית, שהיא אפימורפיזם. לפי משפט האיזומורפיזם הרביעי, כל תת-חבורות של G/N הן מן הצורה K/N בהתאמה לתת-חבורות $K \leq G$ המכילות את N . לכן H/N תת-חבורה המוכלת ממש ב- G/N (כי H מוכלת ממש ב- G). נוכל להפעיל את הסעיף הקודם על החבורה G/N לגבי תת-חבורה H/N ונקבל שאיחוד כל תת-חבורות הצמודות ל- H/N מוכל ממש ב- G/N . אבל כל תת-חבורות הצמודות ל- H ב- G הן תמונה הפוכה של π של תת-חבורות הצמודות ל- H/N ב- G/N . לכן האיחוד $\bigcup_{g \in G} gHg^{-1}$ הוא התמונה ההפוכה של תת-קבוצה המוכלת ממש ב- G/N ומכאן שהוא מוכל ממש ב- G (הרי $\pi(G) = G/N$).

שאלות רשות

את שאלות הרשות אין חובה לפתור, אבל אם פתרתם אותן, בבקשה צרפו את הפתרון שלהן.

שאלה 9. נראה שישנן חבורות שבהן תת-חבורת הקומוטטור מכילה איברים שאינם קומוטטורים.

א. נסמן $G = GL_2(\mathbb{R})$. הוכיחו $G' \subseteq SL_2(\mathbb{R})$ (למעשה יש שיויון) וכי $-I_2 \in G'$.

ב. אתגר: הוכיחו כי $-I_2 \in G'$ הוא קומוטטור של איברי G , אבל לא של איברי G' . נסו להציג אותו כמכפלה של קומוטטורים של G' . רמז: הבינו מה היא העקבה של קומוטטור.

ג. תהי H חבורה שבה $|H'| < [H : Z(H)]^2$. הוכיחו כי H' מכילה איברים שאינם קומוטטורים. רמז: קודם הראו ש- $[a, b] = [ay, bz]$ לכל $a, b \in H$ ו- $y, z \in Z(H)$. הערה: לכל p קיימות חבורות p -מטא-אבליות שמקיימות את התנאי הזה.

בהצלחה!